

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ HUNGAROLOGIE
DEPARTAMENTUL DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ

**OBICEIURILE LEGATE DE MOARTE ȘI CULTUL MORTILOR LA
ȚIGANILOR DIN PLĂIEȘII DE SUS**

Autor:
András Ignác

Coordonator științific:
Dr. Vilmos Tanczos profesor

Cluj
2025

Conținut

1. Scopul cercetării mele, subiectul disertației	9
2.O prezentare generală a literaturii despre moarte și studii despre obiceiurile romilor	10
I. Localizare, ipoteză, metode de cercetare	15
1.Despre locul de cercetare	15
3.Ipoteza	20
4.Metode de cercetare	21
II. Numărul și identitatea ȝiganilor din Plăieșii de Sus	25
1. Locul ȝiganilor din Plăieșii de Sus în societatea din Casin	25
2. Cadre de viață tradiționale dispărute	34
III. Obiceiuri asociate cu decesul.....	37
1. Despre obiceiurile ȝiganilor, vârsta medie a decedatului	37
2. Cele patru elemente antice ca simboluri în cultul morților romilor din Kászonteltíz ...	44
2.1.Apa	45
2.2. Focul	48
2.3. Pământul	50
2.4. Aerul	52
IV. Presemnele morții	53
1.Comportamentul animalelor	54
2. Vise de rău augur	56
3. Presimțiri	57
4. Semne pe corpul uman	58
5. Viziuni	59
6.Opinia medicului	59
V. Moartea, ce să faci lângă pacientul muribund	61
1. "Familia trebuie să fie acolo"	61
2. Vorbind cu persoana pe moarte	63
3. Îndeplinirea dorințelor	63
4. Mărturisirea	64
5. Rugăciunea	64

6. Imprejmuirea muribundului	65
7. Ameliorarea suferinței fizice	66
8. Denumirile agoniei dinaintea morții	67
VI. Lucruri de făcut după momentul morții	68
1. Determinarea morții este treaba medicului	68
2. Pregătirea morților	69
3. Stingerea focului	69
4. Acoperirea oglinzii	70
5. Interzicerea plânsului lângă morții proaspăți	72
6. Închiderea ochilor	73
7. Morții trebuie lăsați în liniște pentru o vreme	75
8. Deschiderea ferestrei	75
9. Moartea frumoasă	76
9.1. Moarte subită fără suferință	77
9.2. Trecerea în liniște în viața de apoi	77
VII. Locul sufletului în corpul uman și în perioada post-mortem	78
1. Incertitudini ..	79
2. Trupul este casa sufletului	80
3. Există un loc lângă inimă	80
VIII. Soarta sufletului după moarte	83
1. Imaginea morții și imaginea sufletului, metacomunicarea în cultul morților romilor din Plăieșii de Sus	83
2. Viața sufletului nu încetează, se întoarce într-un alt trup	95
3. Sufletul este nemuritor	96
4. Sufletul mortului reîntorcere acasă poate răni persoanele vii	97
5. Rezolvarea problemelor neterminate	98
6. Viziuni cu suflete care se reîntorc acasă	98
7. Învierea	99
8. Datorii	99
9. Sufletele care se reîntorc în vise	99
10. Îndoieli	99

IX. Anunțul morții, desemnarea casei funerare	100
X. Sunetul clopotelor pentru decedat	105
XI. Prezența preotului la casa mortului	108
XII. Îmbrăcarea și îmbrăcăminte morților	111
XIII. Achiziționarea sicriului	113
XIV. Așezarea morților în sicriu	116
XV. Vizionarea mortului	120
XVI. Casa funerară	122
XVII. Privegherea	127
1. Privegherea în cultura maghiară	127
2. Privegherea țăganilor din Plăieșii de Sus, protecția sufletului, restricțiile eclesiastice...	130
3. Acte rituale și texte rituale de veghe	134
4. Participanții la privegherea	141
XVIII. Îndepărtarea morților din casa lor	146
1. Modificările datinilor	146
2. Ordinea participanților la procesiunea funerară	150
3. Accesorii materiale ale procesiunii funerare	153
4. Amintirea obiceiurilor procesiunii funerare	156
XIX. Designul mormântului	159
XX. Data și organizarea înmormântării	162
1. Data înmormântării	162
2. Organizarea înmormântării.....	163
3. Dorințele țăganilor cu privire la înmormântare din partea preotului	165
XXI. Schimbări în ceremonia de înmormântare	167
XXII. Pomana morților	172
XXIII. Durerea	175
XXIV. Despre locul de înmormântare al țăganilor din Plăieșii de Sus	178
1. Cimitirul din Casin	178
2. Cimitirul țigănesc.....	180
3. Păreri despre locul de înmormântare	183

4. Schimbări în obiceiul de a ridica pietre funerare	184
5. Decorarea mormintelor	186
6. Datele vizitelor la cimitir	187
7. Obiceiurile legate de vizitarea cimitirului	190
XXV. REZUMAT, CONCLUZII	193
1. Gânduri finale	196
Lista graficelor din text	202
Lista tabelelor	202
Bibliografie	204
IMAGINI.....	210
ANEXE	223
Interviuri.....	223
Cântece la privegherea în Plăieșii de Sus comunitatea romă	371
Există un nou mormânt în cimitir	371
Au expus cadavrul în curte... ..	372
Când voi muri, duceți-mă pe un drum larg	372
Necrolog ul mamei 2RM40KF din 1977	373
Necrolog scris de 1RM82KF	376

REZUMAT

În disertația mea, prezint obiceiurile legate cultul morților la țiganii din Plăieșii de Sus în Ținutul Secuiesc. Membrii comunității, care locuiesc într-o așezare bine separată din partea de nord a așezării din județul Harghita se autodefinesc țigani, dar limba lor maternă este maghiara. Primul document despre prezența lor în Casin este din 1614, două familii sunt enumerate în recensământul amintit, iar populația așezării în decembrie 2024 era de 451 de locuitori

În teza mea, *Obiceiurile legate de moarte și cultul cimitirului țiganilor din Plăieșii de Sus*, caut răspuns/răspunsuri la întrebarea dacă comunitatea mai păstrează vechile obiceiuri legate de moarte din trecut, ce influențe a avut populația majoritară asupra obiceiurilor lor, scopul meu este de a prezenta locul și rolul cultului lor mortuale în cultura locală din Casin.

În lucrarea mea, am prelucrat rezultatele unor interviuri structurale, care conțineau o sută douăzeci și trei de întrebări condensate în patruzeci și trei de grupuri de întrebări, am

interviewat douăzeci și opt de romi și cinci secui și încerc cu ajutorul datelor obținute să prezint cultul morților ȝiganilor din Plăieșii de Sus. Am procesat materialul interviurilor în douăzeci și patru de capitole, încercând să urmăresc cronologia acțiunilor obișnuite care au început cu prezicerea morții și s-au încheiat cu doliul. În timpul cercetării mele, am avut un avantaj, m-am născut în lumea tradițională din Casin, am putut observa o mulțime de evenimente și ritualuri legate de moarte în viața mea.

Conceptul de viață de apoi al ȝiganilor din Plăieșii de Sus este foarte complex, combină credințele grecești antice, ideile maghiare despre cealaltă lume păstrate din epoca migrației maghiare și învățătura creștină, pe care au dezvoltat-o, păstrat-o și practicat-o timp de secole pentru a o transmite tinerei generații. În *secțiunea Introducere*, formulez scopul cercetării, urmat de subcapitolul *Perspective asupra literaturii legate de moarte și studii despre obiceiurile romilor*, în care trec în revistă literatura despre obiceiurile romilor.

Titlul capitolului I este *Locația, ipoteza și metodele cercetării*. Am prezentat locația cercetării cu ajutorul documentelor și folosind materiale de arhivă. Presupun că elementele mai vechi ale cultului secuiesc al morților și obiceiurile funerare vechi din Casin sunt preluate și practicate de ȝigani și în zilele noastre. Presupun că viziunea despre moarte au origini în vremurile precreeștine. Metodele mele de cercetare au fost: administrarea interviurilor structurate, analiza și interpretarea materialului de observații și conversații semi-structurate.

II. capitolul I a intitulat *Numărul și identitatea ȝiganilor din Plăieșii de Sus*, iar în timpul cercetărilor mele membrii comunității s-au autodefinit ca ȝigani și comunică între ei în limba maghiară. Cu ceva timp înainte de schimbarea de regim din 1989, romii aveau un loc bine definit în societatea din Casin, dar după schimbările din 1962 (colectivizare), sistemele tradiționale de valori au fost slăbite și apoi au dispărut treptat.

Capitolul III este intitulat *Obiceiuri legate de deces*, dar pe lângă abordarea temei, prezint și vârsta medie a decedatului, comparativ cu datele populației majoritare.

Cele patru elemente antice, apa, focul, pământul și aerul, apar ca simboluri în cultul morților romilor din Plăieșii de Sus.

Capitolul IV *Semne de moarte*. Comportamentul animalelor, visele și predicțiile de rău augur, semnele și viziunile, care apar pe corp și opinia medicului au avertizat membrii comunității despre moartea care se apropie.

În capitolul V. *Moartea, sarcinile care trebuie îndeplinite alături de pacientul muribund*, sarcinile care trebuie îndeplinite alături de pacientul muribund, rolul familiei, importanța discuției cu muribundul, împlinirea dorințelor, rugăciunea și spovedania, împrejmuirea muribundului și alinarea suferinței fizice sunt amintite pe baza povestirilor din interviuri.

VI. Capitolul *conține ce să faci după momentul morții*. Pe lângă sarcini, vă prezint și ideile comunității despre moartea frumoasă.

Capitolul VII *conține ideile locuitorilor așezării despre locul sufletului în corpul uman și în perioada de după moarte*.

Capitolul VIII este intitulat *Soarta sufletului după moarte*. În acest capitol, descriu imaginea romilor și a sufletului, ideile lor despre viața de apoi a sufletului și metacomunicarea.

Capitolul IX. *Anunțarea morții, marcarea casei funerare și schimbările în obiceiurile trecute și prezente*.

În capitolul X. *Tragerea clopotelor pentru cei decedați*, este unul dintre modurile de a anunța moartea.

În capitolul XI, *Prezența preotului la casa mortuală*, explic că prezența preotului în obiceiurile funerare este solicitată doar în spațiul sacru de locuitorii coloniei.

Capitolul XII *Îmbrăcămintea și îmbrăcămintea morților*. Țigarii nu-și ating morții după moarte, ci încredințează sarcina unui maghiar.

Capitolul XIII *Achiziționarea sicriului*. Îmbunătățirea situației financiare a țăganilor din Plăieșii de Sus se reflectă și în alegerea sicriilor, aceștia aleg sicrie mai frumoase și mai scumpe pentru morții lor.

Capitolul XIV: *Plasarea morților în sicriu*. Decedatul este așezat în sicriu de către cel care a îmbrăcat-o și producătorul sicriului, banii, țigările și ustensilele sunt așezate lângă decedat, astfel încât în viața de apoi să nu-i lipsească nimic, să aibă totul, astfel încât sufletul să nu aibă chef să se întoarcă.

Capitolul XV: *Vizitarea morților*. Sicriul este închis doar în dimineața înmormântării, până atunci rudele pot vedea decedatul în timp ce mângâie rudele decedatului.

Am dat capitolului XVI. titlul *Procesiunea funerară*. În același timp cu înființarea caselor funerare, rolul casei funerare a încetat să mai existe. În ultimul deceniu, romii nu și-au îngropat morții pe de pe *catafalcuri*, acest obicei a dispărut paralel cu amenajarea locurilor speciale de lângă biserici.

Capitolul XVII *Privegherea*. În acest capitol, prezint obiceiul tradițional al țăganilor din Plăieșii de Sus. În ciuda restricțiilor legilor ecleziastice și seculare, riturile și obiceiurile moștenite de la strămoși au fost păstrate și practicate până în zilele noastre pentru a putea proteja sufletul decedatului conform datinilor străvechi.

Capitolul XVIII *Îndepărtarea morților din casa lor*. În ultimii cinci ani, cele mai mari schimbări au avut loc în modul în care decedatul este îndepărtat de acasă, procesiunea funerară nu se mai practică, iar obiceiurile asociate cu aceasta sunt încet uitate.

În capitolul al XIX-lea *descriu designul mormântului*, iar în capitolul XXIV *descriu locul de înmormântare al ȝiganilor din Plăieșii de Sus*, tradițiile lor legate de cimitir și vizitarea și îngrijirea cimitirului. Săparea gropii mormintelor printre ȝiganii din Plăieșii de Sus este un eveniment comunitar cu obiceiuri specifice. Am prezentat schimbările în modul în care au fost ridicate pietrele funerare, precum și partea din cimitir folosită de această etnie.

Capitolul XX. *Data și organizarea înmormântării*. În ultimul deceniu, s-a întâmplat ca oameni din comunitate să moară în spital, caz în care rudele încep priveghiul fără decedat și insistă ca înmormântarea să aibă loc în a treia zi.

În capitolul XXI, *Schimbări în ceremonia funerară*, prezint modificările, care, în principal datorită reglementărilor bisericești, încearcă să convingă comunitatea să renunțe la vechile obiceiuri. Am folosit observațiile și amintirile mai multor etnici romi pentru a putea prezenta schimbările intervenite.

Titlul capitolului XXII este *Pomana mortului*. În perioada de după epidemia de COVID, obiceiul pomanei mortului a fost omis, iar romii oferă alcool și rareori mâncare rudelor și prietenilor numai după Sfânta Liturghie ținută după săptămâna a șasea de după moartea celor dragi.

Capitolul XXIII. *Durerea și doliul*. În acest capitol, prezint comportamentul și obiceiurile vestimentare ale comunității din timpul doliului.

În cursul cercetării mele, am ajuns la concluzia că unul dintre cele mai importante evenimente care schimbă viața umană, moartea, este trăit într-un mod special de comunitatea romă de astăzi din Plăieșii de Sus. Transformarea rapidă a obiceiurilor legate de moarte, în multe cazuri încetarea/transformarea unor obiceiuri poate fi evidențiată și în această regiune, procesul este mai rapid la secui și mai lent la ȝigani. Ca urmare a unui proces de aculturare, unele dintre elementele obiceiurilor cultului secuiesc al morților din Casin din urmă cu un secol au fost păstrate și încă practicate de ȝigani. Cultul morților ȝiganilor din Plăieșii de Sus face parte din cultul morții a maghiarilor, fiind unic prin asimilarea influențelor determinate de mediul natural-geografic local, prin păstrarea datinilor moștenite de la strămoși, dar trebuie să avem în vedere și faptul că Depresiunea Casinului este o zonă geografică relativ izolată, este un loc prielnic păstrării tradițiilor seculare.